

Извештај Комисије за преглед и оцену докторске дисертације

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће Филолошког факултета, на V редовној електронској седници, одржаној од уторка 14. марта, до понедељка, 21. марта 2022. године, донело је одлуку о образовању Комисије за преглед и оцену докторске дисертације коју је мср Весна Николић предала под насловом *Паронимија у савременом српском језику*. Након анализе садржаја докторске дисертације подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

I. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Комисију је именовало Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду Одлуком бр. 981/1 на V редовној електронској седници, одржаној од уторка 14. марта, до понедељка, 21. марта 2022. године.
2. Састав Комисије:
 1. Ментор: др Рајна Драгићевић, редовни професор за област Савремени српски језик; изабрана у звање редовног професора 15. маја 2013. године, запослена на Филолошком факултету Универзитета у Београду;
 2. Др Драгана Вељковић Станковић, редовни професор за научну област Савремени српски језик; изабрана у звање редовног професора 17. априла 2019. године; запослена на Филолошком факултету Универзитета у Београду;
 3. Др Весна Ломпар, ванредни професор за научну област Савремени српски језик, изабрана у звање ванредног професора 6. јула 2022; запослена на Филолошком факултету Универзитета у Београду;

4. Др Душанка Вујовић, ванредни професор за ужу научну област Савремени српски језик, изабрана у звање ванредног професора 28. маја 2020; запослена на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду.

II. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

1. Име и презиме: Весна С. Николић
2. Датум и место рођења: 18. VIII 1988. године, Београд
3. Дипломирала је 2012. године на Филолошком факултету у Београду, на Групи за српски језик и књижевност. Мастер рад под називом *Лексема кућа као културолошки концепт у српском језику* одбранила је у јануару 2014. године на Филолошком факултету у Београду, под менторством проф. др Рајне Драгићевић.
4. Академско звање мастер наука стекла је из области лексикологије.
5. Од 11. 7. 2016. године запослена је на Филолошком факултету Универзитета у Београду, на Катедри за српски језик са јужнословенским језицима и ангажована на предметима *Лексикологија 1*, *Лексикологија 2*, *Увод у лексикографију*, *Практична лексикографија*, *Специјални курс: Лексикологија српског језика* и *Специјални курс: Лингвокултурологија*. Бави се лексиколошким, лексикографским и лингвокултуролошким истраживањима. Учествовала је на више домаћих и међународних научних скупова и објавила 20 радова и 10 приказа и хроника. Члан је пројекта *Српски језик и његови ресурси: теорија, опис и примене* (178006), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. На предлог Одељења за књижевност и језик, 2020. године изабрана за члана-сарадника Матице српске, а 2022. за члана шире Управе Друштва за српски језик и књижевност Србије.

III. НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

ПАРОНИМИЈА У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

IV. ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација мср Весне Николић има 579 страница и садржи 12 поглавља: 1. *Уводна разматрања (Шта су пароними?)* (1–55), 2. *Предмет, циљеви, методологија и корпус* (56–78), 3. *Фазе у истраживању и критеријуми за одређивање*

паронима (79–97), 4. Семантичка анализа паронима из угла полисемије (98–235), 5. Анализа значења паронима из угла компоненцијалне анализе (236–255), 6. Лексичко-граматичке и категоријалне особености паронима (256–265), 7. Застарели пароними и пароними-неологизми (266–283), 8. Творбена анализа паронима (284–336), 9. Узроци настанка и разлози мешања паронима. Однос лексичке норме према паронимима (337–346), 10. Паронимија у настави српског језика (347–335), 11. Паронимија из угла лексикографије (336–374), 12. Закључак (375–391). Након закључних напомена следи *Литература* (392–407), у оквиру које су издвојене посебне целине: *Стручна литература* (392–404), *Речници и енциклопедије* (404–406); *Уџбеници и наставни програми* (406–407). Након литературе се даје *Прилог* (408–578), односно табела у којој су представљене дефиниције свих лексема из грађе из *Речника српскохрватскога књижевног језика* и *Речника српскога језика*, као и њихова фреквентност и примери из електронског корпуса. На крају дисертације налазе се *Биографија аутора* (579), *Изјава о ауторству*, *Изјава о истовестности штампане и електронске верзије докторског рада* и *Изјава о коришћењу*.

V. ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мср Весне Николић прва је докторска дисертација на материјалу српског језика посвећена паронимији – једном од најзапостављенијих и најмаргинализованијих парадигматских лексичких односа. Иако за овај лексички однос у другим срединама, посебно у Русији, већ деценијама постоји велико интересовање, на материјалу српског језика је овој појави посвећено свега неколико појединачних радова. Због тога ова докторска теза представља прву опсежнију студију посвећену паронимији у савременом српском језику.

Прво поглавље посвећено је прегледу литературе, најпре оне инословенске, а затим и оне која се тиче словенских језика. У оквиру прегледа инословенске литературе представљени су најпре погледи на паронимију који се срећу у монографијама и чланцима, затим они дати у речницима и енциклопедијама и, најзад, погледи на паронимију из угла корпусне и компјутерске лингвистике. Целина посвећена прегледу словенске литературе подељена је на три веће целине: преглед русистичке литературе, преглед источнословенске и западнословенске литературе и преглед јужнословенске литературе. Кроз велики број библиографских јединица представљених у оквиру овог

поглавља показано је колико се погледи на паронимију разликују, односно колико различитих дефиниција овог лексичког односа постоји и колико је приступ паронимији неуједначен. На основу свега што је у овом поглављу речено, заузет је став да ће паронимима у овој докторској дисертацији сматрати искључиво истокоренске лексеме. Један од главних доприноса овог поглавља јесте управо у представљању веома разноврсних погледа на паронимију у различитим језицима (енглеском, француском, шпанском, немачком, руском, пољском, словачком, бугарском, македонском, српском итд.).

У другом поглављу је веома детаљно објашњен ужи предмет рада – заједничке суфиксирани именице – али је указано и на све оно што би тек требало испитати, односно будућим истраживачима су дате смернице за истраживање паронимије у оквиру других врста именица (властите, апстрактне и глаголске), као и осталих врсти речи (пре свега код придева и глагола). Поред тога, у оквиру другог поглавља представљени су основни циљеви рада, описана методологија коришћена у раду (дескриптивна метода, компонентијална анализа, методе корпусне лингвистике, статистичке методе и сл.), као и извори грађе за истраживање. Као примарни извор грађе за ово истраживање коришћен је *Речник српскохрватскога књижевног језика* Матице српске, док су као секундарни извори коришћени и многи други речници, између осталих, *Речник српскога језика* Матице српске, *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ, *Нове речи и значења у савременом стандардном српском језику* Ђ. Оташевића (2008), *Велики речник страних речи и израза* И. Клајна и М. Шипке (2006) итд. Такође, посебна целина у оквиру другог поглавља посвећена је разграничењу термина *варијанта*, *дублет* и *истокоренски синоним*, у вези са којима у науци постоји доста неусаглашености, и образложењу употребе термина *истокоренски синоним*. Највећи допринос овог поглавља огледа се у чињеници да су будућим истраживачима дате детаљне смернице за истраживање паронимије међу лексемама које су остале ван овог доктората, као и у обиљу примера када су различите врсте речи посредни.

У трећем поглављу су описане фазе у истраживању, односно поступци којима се дошло до коначног списка од 2.099 испитиваних лексема. У оквиру овог поглавља је објашњено да су лексеме ексцерпирани из Шестотомника проверене најпре у најсавременијем речнику српског језика – једнотомном речнику Матице српске из 2018.

године – а затим и у електронским корпусима srWaC и СрпКор, при чему је анализа у главном делу рада спроведена на оним лексемама које потврђују и РСЈ и електронски корпуси. У овом поглављу су описани и проблеми са којима се истраживачи српског језика суочавају приликом коришћења доступних електронских корпуса и наглашено да је србистици хитно потребан нови електронски корпус који ће бити добро избалансирани и заснован на тачном одређењу *савременог српског* језика. Такође, допринос овог поглавља јесте и у чињеници да су на основу лексема које су остале ван главног тока истраживања, односно оних које нису потврђене у РСЈ и(ли) у електронским корпусима, донети бројни закључци у вези са тенденцијама које се тичу нестајања појединих лексема или група лексема из лексичког система савременог српског језика. Такође, у оквиру трећег поглавља детаљно и опсежно су објашњени критеријуми за одређивање паронима, при чему је посебан акценат стављен на припадност истом лексичко-семантичком разреду, односно истој или концептуално блиској категорији стварности и на грађење прототипичним суфиксима за дату категорију, о чему је у литератури до сада било јако мало речи.

Четврто поглавље посвећено је семантичкој анализи грађе из угла полисемије с обзиром на читаве значењске структуре анализираних лексема. У класификацију, односно тражење места паронима између, са једне стране, синонима и, са друге, само творбено повезаних лексема пошло се од класификације О. В. Вороњичева, који говори о *потпуним* и *непотпуним синонимима* и *потпуним* и *непотпуним паронимима*. Подела која је у овом докторату дата у знатно већој мери уважава језичку реалност и сложеност проузроковану различитим начинима саодношења значења полисемичних лексема, пре свега чињеницу да не морају све семантичке реализације лексема остваривати искључиво односе синонимије и паронимије. Како би се показала сва сложеност односа проузрокованих полисемијом, у овом поглављу представљена је фазична скала која уважава различите могућности саодношења лексема, односно скала на чијем се почетку налазе синоними, а на крају само творбено повезане лексема, док њену средину заузимају различите врсте паронима. Дакле, у оквиру четвртог поглавља говори се о потпуним и непотпуним синонимима, синопаронимима, паросинонимима, потпуним и непотпуним паронимима. Такође, уведена је и класификација паронима с обзиром на то да ли је однос паронимије регистрован и у консултованим речницима или је до њега дошло различитим семантичким

променама, на основу чега се разликују *примарни* и *секундарни (индуковани)* пароними. Поред тога, потпуни пароними су на основу степена семантичке блискости подељени на *контактне* и *дистантне*. Важан део овог поглавља заузима и описивање процеса синонимизације и десинонимизације. О паронимима је у овом поглављу било речи и на основу конкретних значења која остварују овај однос, па су тако пароними подељени на *праве* и *неправе* у зависности од тога да ли се паронимијска веза остварује на нивоу примарних или секундарних семантичких реализација.

Пето поглавље посвећено је такође семантичкој анализи паронима, али овога пута не из угла полисемије и саодношења са другим лексичким односима, већ са становишта конкретних значења која остварују однос паронимије. У првом сегменту поглавља анализирани су компоненте лексичког значења које се код паронима разликују, а резултати су упоређени са ситуацијом код синонима. Реч је, дакле, о анализи десигната, денотата, референта, конотата и домена примене код паронима. У другом сегменту поглавља пароними су анализирани из угла компоненцијалне анализе, односно семантички садржај паронимских лексема растављен је на семе, на основу чега се трагало за одговором на питање које се семантичке компоненте код паронима најчешће разликују. Паронимски парњаци су у овом поглављу класификовани у зависности од разликовне семе и, тамо где је то било могуће, на основу опозиције по којој се дате семе разликују (*конкретно–апстрактно, живо–неживо* и сл.).

У шестом поглављу спроведена је анализа лексичко-граматичких и категоријалних особености паронима. Иако се кроз литературу, некада потпуно некритички, провлачи податак да пароними морају имати исте граматичке категорије, у случају именица да морају бити истог рода, у оквиру овог поглавља је показано да то не мора увек бити случај, иако највећи проценат примера заиста припада паронимским паровима састављеним од лексема истог рода. Поред тога, иако се у литератури често може срести став да се пароними јављају искључиво у паровима, у овом поглављу је доказано да и ту има изузетака и да паронимски низови нису реткост, иако их поново има знатно мање него паронима устројених у парове. У шестом поглављу пароними су анализирани и на основу припадности одређеним тематским групама, односно категоријама стварности, па су лексеме у овом односу класификоване у зависности од тога да ли означавају особе мушког пола, особе женског пола, инструменте или места.

Седмо поглавље доноси анализу најпре застарелих паронима, а затим и паронима-неологизама. Истраживање паронимских парова и низова чији су поједини или сви чланови изашли из активне употребе омогућило је увид и у неке важне и занимљиве лингвокултуролошке податке будући да је веома често реч о застаревању назива за одређена занимања, занатске радионице, алатке које су се некада користиле, друштвене односе и сл. Са друге стране, пароними-неологизми дају слику савременог света пошто је доста нових паронима настало како би се означила нова занимања, достигнућа савремене технологије, али показују и веома изражену тенденцију пејоративизације језика. Поред тога, пароними-неологизми представљају још један доказ снажног утицаја лексике страног, пре свега енглеског, порекла на савремени српски језик.

Осмо поглавље посвећено је творбеној анализи лексема у односу паронимије. У оквиру ове целине рада издвојени су одређени паронимијски модели или назнаке одређених модела саодношења суфикса. Поглавље је подељено на три главне целине: у оквиру прве су анализиране лексеме творене домаћим суфиксима, у другој је представљено саодношење домаћих и страних суфикса, док су у трећој целини анализиране лексеме које су у потпуности страног порекла, односно које су са одређеним суфиксима преузете из других језика. Сви издвојени модели су творбено и семантички описани, а објашњено је и који су то модели склони десинонимизацији, а код којих најчешће долази до стварања примарне паронимије. Посебан акценат је стављен на семантику суфикса и њихов значај за стварање паронимијских релација. С тим у вези, у овом поглављу је разматрана јачина семантичке везе код паронима који имају исту творбену основу, а различите суфиксе, различиту творбену основу, а исте суфиксе или им се оба творбена дела разликују.

Девето поглавље се састоји из две веће целине. У оквиру прве целине разматрани су главни узроци и начини настанка паронима, док је друга целина посвећена узроцима мешања лексема у односу паронимије. Осим што су у њему на једном месту систематизовани сви механизми настанка паронимијских лексема, допринос овог поглавља јесте и у чињеници да покреће веома важно питање однос лексичке норме према паронима, односно отвара питање (не)заменљивости паронима у контексту и грешака до којих таквим заменама долази.

Десето поглавље је посвећено паронимима у настави српског језика и састоји се из неколико засебних целина. У оквиру првог одељка разматра се место паронима у наставним програмима, где су од текуће године лексеме у овом односу добиле своје место. Други одељак посвећен је анализи обраде паронима у уџбеницима који у овом тренутку имају одобрење Министарства просвете, науке и технолошког развоја. Посебан акценат при анализи стављен је на приступ који се у уџбенику заступа (паронимија у ширем или ужем смислу) и на примере којима се овај однос илуструје. Ситуација затечена у уџбеницима за српски језик упоређена је са ситуацијом у уџбеницима намењеним учењу руског језика као матерњег. Следећи одељак посвећен је паронимији као истраживачком проблему за наставнике српског језика, односно у њему су осветљени проблеми са којима ће се наставници сусрести приликом обраде ове наставне јединице. У наредном сегменту, на конкретном примеру именичких паронима, представљен је разрађен модел обраде паронима кроз обраду наставних јединица из творбе речи. На крају поглавља представљен је велики број задатака за вежбање паронима који наставницима могу бити корисни приликом увежбавања наставне јединице посвећене паронимима и приликом састављања тестова.

У једанаестом поглављу пароними су посматрани из угла лексикографије. У првој целини овог поглавља описана је лексикографска обрада паронима у дескриптивним једнојезичним речницима српског језика, при чему је пажња скренута и на конкретне проблеме који у вези са њиховим лексикографским описом постоје. Стање регистровано у анализираним речницима још једном је указало на важност израде специјализованог речника паронима у савременом језику. У другој целини једанаестог поглавља представљени су многобројни речници руских паронима, а у трећој и речници паронима других словенских језика (пољског, украјинског, словачког, бугарског и сл.). На основу представљених речника, закључено је да би као добри модели за израду српског речника паронима могли послужити *Речник паронима руског језика* Ј. А. Бељчикова и М. С. Пањусеве из 2002. и *Речник паронима руског језика* Г. П. Сњетове и О. Б. Власове из 2012. године.

У последњем поглављу рада систематично су изложени сви најважнији закључци до којих се дошло кроз читаво истраживање. Структура закључка прати структуру самог

рада, односно закључци су изложени по поглављима, захваљујући чему се на једном месту лако може доћи до најзначајнијих резултата појединачних сегмената истраживања.

На списку литературе налазе се 334 библиографске јединице, од чега 263 међу стручном литературом, 59 међу коришћеним речницима и енциклопедијама и 13 у делу који се тиче уџбеника и наставних програма. Код многих библиографских јединица дати су и линкови ка електронским издањима, тако да читаоци и будући истраживачи могу лако доћи до релевантне литературе посвећене паронимији.

Важан сегмент рада представља и табела коју кандидат даје у прилогу, а која представља својеврсно сумирање читавог истраживачког процеса. Табела се састоји из три колоне: у првој су дате дефиниције свих анализираних лексема из *Речника српскохрватскога језика* Матице српске, у другој дефиниције истих лексема из *Речника српскога језика* Матице српске из 2018. године, док су у трећој дати подаци о фреквентности употребе лексема у електронском корпусу, као и примери у којима се лексеме у корпусу најчешће јављају. Будући да је у табели представљена обимна грађа, лексеме представљене у њој могу бити предмет испитивања различитих језичких феномена, а не само паронимије.

VI. СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КАНДИДАТА НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Весна Николић, „Синонимија и антонимија у настави српског језика и књижевности”, *Књижевност и језик*, LXII/3–4, 2015, 343–361.
2. Весна Николић, „Истина о лажним пријатељима”, *Књижевност и језик*, LXV/1–2, 2018, 267–273.
3. Весна Николић, „Паронимија у настави српског језика”, *Књижевност и језик*, LXVIII/1, 2021, 159–174.
4. Весна Николић, „Епидемијски или епидемиолошки”, *Језик данас*, XVII/17, 2021, 10–13.

VII. ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација мср Весне Николић представља прво опсежно истраживање паронимије у савременом српском језику и означава почетак системског изучавања овог у србистици запостављеног и маргинализованог лексичког односа. Уводно поглавље докторске дисертације доноси веома богат и широк приказ погледа на паронимију у инословенској и славистичкој литератури, на основу кога се кандидаткиња опредељује за

приступ који доминира у русистици, а према коме се у парониме убрајају искључиво истокоренске лексеме јер би сваки други приступ паронимију посматрао као случајност, а не као лексички однос. Поред тога, кандидаткиња је на основу елемената дефиниција паронима у анализираној литератури формулисала властиту дефиницију прототипичних паронима и детаљно анализирала кључне критеријуме за одређивање паронима, посебно оне о којима у референтној литератури није довољно писано, а реч је о припадности паронима истим лексичко-семантичким категоријама, односно истим категоријама стварности и о прототипичности суфикса за одређене категорије којима пароними припадају, чиме је показано да пароними, осим што морају имати исти корен, блиско значење, односно блиске референте, припадати истој врсти речи, морају припадати истим или концептуално сродним категоријама стварности, односно тематским групама и морају бити грађени суфиксима прототипичним за дату категорију. Критеријум мешања, односно погрешне замене паронима у контексту је у овом докторату посматран као секундарни, помоћни критеријум, што није редак случај ни у релевантној литератури (нпр. код О. В. Вишњакове и Т. В. Веракше), мада се у многим радовима јавља као примарни, некада чак и једини критеријум.

Осим тога, будући да методологија рада са паронимима у србистичкој литератури није довољно разрађена, кандидаткиња је у својој тези понудила властиту модел анализе лексема у односу паронимије и илустровала га на примеру заједничких суфиксираних именица. Реч је о фазичној скали на којој пароними заузимају место између потпуних и непотпуних синонима, са једне, и само творбено повезаних лексема, односно остатка деривационог гнезда, са друге стране. У оквиру семантичке анализе паронима ауторка дисертације је разрадила свој терминолошки апарат како би се и на тај начин уважила сва сложеност саодношења семантичких реализација паронимијских лексема. Због тога се у посебним поглављима рада на великом броју примера илуструју односи синопаронимије, паросинонимије, потпуне и непотпуне паронимије, чиме се показује сама сложеност и фазичност паронимијске релације. Осим тога, кандидаткиња је у оквиру анализе потпуних паронима увела поделу на *примарне* и *секундарне (индуковане)* парониме у зависности од тога да ли однос паронимије бележе и консултовани речници или је до њега дошло различитим семантичким променама, о чему у литератури до сада није писано. Такође, ауторка дисертације потпуне парониме анализира и из угла степена њихове семантичке

блискости, на основу чега их дели на *контактне* и *дистантне*. У поглављу о семантичкој анализи паронима дата је, по угледу на синониме, и подела на *праве* и *неправе парониме* у зависности од тога да ли до паронимијске везе долази на нивоу примарних значења или је реч о паронимијском саодношењу секундарних семантичких реализација. Важно место у овом докторату заузимају и процеси синонимизације и десинонимизације, који су иначе све чешћа тема бројних радова.

Пароними су у овом докторату анализирани и из угла традиционалне компоненцијалне анализе, што значи да су њихови семантички садржаји растављени на семантичке компоненте (семе) и класификовани на основу разликовних сема. Анализа паронима из угла компоненцијалне анализе је показала да се код лексема у односу паронимије у највећем броју примера разликује архисема, што код синонима није случај. У осталим случајевима, када разлика није у архисеми, она је обично у некој од сема нижег ранга која заједно са архисемом чини семантичко језгро, односно идентификатор. Дакле, код паронима разлика није у некој од сема са нижег ступња семске хијерархијске лествице, као што је код синонима случај, већ, напротив, у некој од веома важних и високопозиционираних семантичких компонената. У малом броју примера разлику међу паронимским парњацима треба тражити у семама које су периферне, и то су најчешће оне семе које су условљене контекстом, односно доменом употребе, а не представљају инхерентни део семантичког садржаја лексеме. Такви примери приближавају се синонимима, а удаљавају од прототипичних паронима. Када је посреди анализа паронима с обзиром на компоненте лексичког значења, један од важнијих закључака у овом докторату јесте да се паронимски парњаци, за разлику од синонима, могу разликовати и по критеријским обележјима десигната, а онда када им је десигнат исти, могу се разликовати по некој од осталих компонената лексичког значења – денотату, конотату или домену употребе, с тим да пароними никада не реферишу на исти референт.

У оквиру поглавља о граматичким и категоријалним особеностима паронима оповргнуте су две тврдње које се у литератури често могу срести – да именички пароними морају бити истог рода и да се пароними јављају искључиво у паровима, односно бинарним релацијама. Анализом рода заједничких суфиксираних именичких паронима показано је да ова граматичка категорија не мора бити подударна међу паронимским парњацима или члановима паронимског низа, иако највећи проценат заузимају парови

одн. низови сачињени од лексема истог рода. Најчешће је реч о именицама мушког, затим женског и средњег рода и код правих и код неправих паронима. Такође, иако се пароними најчешће јављају у паровима, на конкретним примерима је показано да они могу бити устројени и у низовима. Када је реч о тематској припадности парова правих паронима сачињених од лексема мушког рода, они у највећем броју примера означавају *особе*, *инструменте* или илуструју укрштање ових категорија. Исти је случај и са паровима састављеним од лексема женског рода, с тим да се код њих издваја и тематска група локативних именица, која се код лексема средњег рода јавља као једина. Тематска припадност паронима још једном потврђује тезу о антропоцентричности језика.

Будући да и у класи паронимијских лексема долази до застаревања појединих или свих чланова парова или низова, као и до стварања нових паронимијских веза, поглавље о застарелим паронимима и паронимима-неологизмима пружа увид у важне и занимљиве тенденције у оквиру лексичког система, као и значајне лингвокултуролошке податке с обзиром на чињеницу да из система нестају лексеме за вршиоце бројних застарелих занимања, присталице неактуелних учења и покрета, инструменте који су се некада користили при обављању различитих послова, занатске радионице и сл., а јављају се називи за нова занимања и модерне апаратне и инструменте. Један од важних закључака у оквиру поглавља посвећеног паронимима-неологизмима јесте и да се за нове појмове углавном позајмљују лексеме из страних језика (пре свега енглеског), док домаћа творбена средства и творбени процеси служе углавном или за моцију или за пејоративизацију. Што се самих творбених форманата паронима-неологизама тиче, од домаћих суфикса се по фреквентности издвајају *-аш*, *-ар*, *-ац*, *-ач*, и то се *-ац* и *-аш* јављају најчешће у лексемама са негативним значењем, *-ар* у твореницама које означавају нова занимања или стручњаке из појединих области, а *-ач* у лексемама са инструменталним значењем, а када су у питању лексеме страног порекла, оне су, у језику даваоцу, најчешће творене формантима *-атор*, *-ант*, *-ат*, *-ер* и *-ист(а)*.

У оквиру поглавља о творбеној анализи кандидаткиња је издвојила неколико најпродуктивнијих и бројчано најбогатијих паронимијских модела, као и неколико споредних модела, односно назнака одређених паронимијских модела. Значај овог поглавља јесте у томе што већ сама чињеница да се одређени творбени модели могу јасно издвојити, а да се и многи други у обрисима назире, сведочи о извесној системности

паронимије. Ауторка дисертације наводи да паронимија јесте *системска појава* јер се одвија у оквиру деривационих гнезда као важних подсистема лексичког, а самим тим и језичког система генерално, а не насумично међу било којим лексичким јединицама, али наглашава да је посредни врло *нерегуларна* и *непредвидива* језичка појава. Поред тога, важни закључци у овом поглављу тичу се конкретних суфикса којима се пароними најчешће творе. Од творбених модела са домаћим суфиксима најбогатији су они у оквиру којих се саодносе суфикси мушког рода *-лац* и *-тељ*, *-ач* и *-лац*, *-ач* и *-тељ*, док су знатно ређи они у којима се наведени суфикси саодносе са другим формантима (попут *-(н)ик*, *-(а)ц*, *-ар*, *-ич* и сл.). Од суфикса којима се творе лексема средњег рода у највећем броју примера среће се суфикс *-ло*, и то у свом инструменталном значењу, када се саодноси пре свега са суфиксом *-ач*, ређе *-лица* или *-иљка*, као и суфикс *-(л)иште*, који најчешће у однос паронимије ступа са лексемама грађеним суфиксима *-ница/-аоница/-ионица*, при чему је главна семантичка разлика међу овом врстом парњака то што деривати са *-(л)иште* означавају отворене просторе, а они на *-ница/-аоница/-ионица* затворена места, просторије. Закључак у вези са именицама женског рода јесте да оне нису толико склоне односу паронимије као што је то случај са мушким родом. Што се страних суфикса тиче, у највећем броју регистрованих паронимских парњака учествују суфикси *-тор* (*-атор/-итор*) и *-ист(а)*, док код хибридних твореница у највећем броју примера учествују суфикси *-(а)ц* и *-ар*, при чему се формант *-(а)ц* најчешће саодноси са изведеницама на *-ист(а)*, а *-ар* са онима на *-ант* и *-ик*.

Значајно место у докторату Весне Николић припада и поглављу посвећеном разлозима и начинима настанка паронима и узорцима њиховог мешања. Као два основна начина на које пароними настају издвојени су 1) *деривационо-асоцијативни процеси којима је условљен развој значења лексема* и 2) *преузимање готових паронимијских парова из страних језика*, док је као најважнији разлог настанка паронимијске лексике издвојена *тежња за прецизирањем, конкретизовањем појмова, изнијансираним исказивањем многообразности појављивања ствари, потреба говорника да и језички раслоје неку појаву која је сама по себи већ изнијансирана*. У директној вези са овим разлогом стоје и сви остали, почев од оних главних, попут *растеређивања вишезначности* и *разједначавања синонимних лексема*, до оних споредних, као што су *избегавање хомонимије, жаргон, пејоративизација, вишезначност мотивне речи, енантисемија*, као

и сама паронимија међу мотивним лексемама. Када је погрешна употреба паронима посреди, ауторка доктората истиче да у основи свих узрока њиховог мешања лежи *превелика звучна и значењска сличност*, односно смисаона, морфемска и фонетска сличност, као и блискост паронима са синонимима. При томе, кандидаткиња наглашава да пароними отварају и бројна нормативистичка питања и истиче да је разумљиво да норма инсистира на значењским разликама између паронима где заиста има разлога за то, али да при доношењу било каквих строгих нормативних забрана треба бити веома опрезан. Што се конкретно заједничких суфиксираних именица у односу паронимије тиче, истраживање је показало да се код ове врсте речи веома ретко греша, а да се грешке најчешће јављају код примера попут *адресант – адресант, трасант – трасат, мандатар – мандатор, легатар – легатор*.

Поглавље посвећено паронимији у наставни посебно је значајно за наставнике и професоре српског језика јер у њему могу пронаћи конкретне методичке препоруке за обраду паронима у наставној пракси, као и велики број примера за вежбање овог лексичког односа или састављање тестова из ове области.

С обзиром на чињеницу да речник паронима српског језика још увек не постоји, допринос поглавља о паронимима из угла лексикографије огледа се пре свега у представљеним речницима израђеним на материјалу других словенских језика, при чему кандидаткиња истиче да би као модели за будући речник паронима српског језика могли послужити *Речник паронима руског језика* Ј. А. Бељчикова и М. С. Пањушеве из 2002. и *Речник паронима руског језика* Г. П. Сњетове и О. Б. Власове из 2012. године.

Иако је однос паронимије у централном делу дисертације илустрован на примеру заједничких суфиксираних именица, ауторка тезе кроз читав рад скреће пажњу на проблеме који у вези са осталим класама именица и осталим врстама речи постоје и будућим истраживачима паронимије даје конкретне смернице за њихово истраживање. Кроз списак литературе будући истраживачи се могу упознати са релевантном литературом у вези са паронимијом, а у табели који ауторка даје у *Прилогу* могу пронаћи грађу и за бројна друга лексиколошка и дериватолошка истраживања.

VIII. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма „iThenticate”, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације *Паронимија у савременом српском језику* аутора мср Весне Николић, констатујем да утврђено подударње текста износи 7% (4% – први део докторске дисертације, 10% – други део докторске дисертације, будући да је докторска дисертација због свог обима морала бити подељена у два дела приликом провере). Овај степен подударности у складу је са чланом 9 *Правилника*.

Докторска дисертација Весне Николић *Паронимија у савременом српском језику* представља обимно и свестрано истраживање овог врло заступљеног, а недовољно истраженог парадигматског лексичког односа у савременом српском језику. Свестраност се огледа у томе што је за доношење одлука о природи паронимије било важно проучити формалне и семантичке законитости творбе речи, а истовремено и семантичке законитости које важе међу парадигматски повезаним лексемама у лексичком систему.

Докторска дисертација мср Весне Николић садржи темељну анализу досадашње литературе о паронимији. О обавештености кандидаткиње сведочи и списак литературе који броји око 330 библиографских јединица на различитим језицима. Представљање литературе праћено је ставовима и проценама аутора о различитима финесима семантичких односа међу лексемама које су досадашњи истраживачи третирали као паронимију. Овај преглед литературе сведочи и о темељности кандидата и његовој способности да теоријски сагледа проблем којим се бави из свих углова којима је до сада била посвећена истраживачка пажња.

Весна Николић је представила однос између синонимије и паронимије у светлу фази-лингвистике и јасно разложила критеријуме за препознавање и разликовање праве синонимије од праве паронимије, као и међуфаза међу њима. Једним од највећих достигнућа ове докторске дисертације може се сматрати управо такав степеност, слојевит приступ семантичким односима међу лексемама сличног значења и успешно раслојавање сличнозначности на синонимију, паросинонимију, синопаронимију и паронимију. Кандидаткиња је проучила односе међу лексемама истог корена и сличног значења чији је однос у превирању, који се мења из дана у дан пред говорницима српског језика, а они таквих промена не могу бити свесни, па је њен задатак био да проучи најновије

манифестације синонимизације и десинонимизације. Резултати овог истраживања биће веома корисни и за проучаваоце семантичких и творбених промена у српском језику у другој деценији XXI века, а не само за проучаваоце паронимије и синонимије.

Ауторка је у својој дисертацији темељно испитала различите типове паронимије, али и поставила задатке за даље истраживаче ове појаве. Пописала је мноштво проблема, навела примере за њих и показала колико је тема којом се бавила инспиративна и како се одговорима на једну групу питања отвара следећа.

Велик допринос ове тезе видимо и у садржајној анализи семантике деривата. Испитујући семантичку блискост паронима, ауторка је анализирала деривате који имају исте творбене основе, а различите суфиксе и оне који имају различите творбене основе а исте суфиксе или им се разликују и творбене основе и суфикси, а остаје само исти корен. Као што је описом динамике сличнозначности од синонимије до паронимије осветљена цела палета различитих типова лексичке сличности, тако се и динамиком везе истокоренских лексема са истом или различитом творбеном основом и истим или различитим суфиксом отворило поље значењских нијанси унутар сложене зоне творбене семантике.

Најинтригантније питање које се поставља о паронимији из угла теоријске анализе парадигматских лексичких односа јесте питање њене системности. Овај проблем је важан јер од одговора зависи одређивање позиције паронимије међу осталим парадигматским лексичким односима, тј. њена дубља веза са синонимијом, антонимијом и хипонимијом, на једној страни или случајном хомонимијом, на другој. Постоје различита, опречна, схватања аутора о овом проблему, која се крећу од једне до друге крајности. Весна Николић је представљајући моделе паронимије у српском језику убедљиво доказала њену системност, али је уочила и чињеницу да многи модели не важе за све чланове разматраних творбених категорија.

Употреба паронимâ и могућност или немогућност њихове заменљивости у истом контексту једно је од најважнијих питања творбене нормативистике, па је кандидаткиња посветила пажњу и овом проблему.

На крају дисертације наводи се табела која садржи мноштво података не само о грађи која је Весни Николић послужила за израду докторске дисертације већ и за друга питања у вези са творбом речи и лексикологијом. На основу ове табеле може се начинити

и речник паронима у савременом српском језику, који се очекује као први следећи корак након објављивања ове дисертације као монографије. Речник ће послужити говорницима српског језика као нормативистички приручник, први такве врсте у српској лингвистици, јер до сада нисмо имали нормативистичке приручнике посвећене творбеној и лексичкој, а не граматичкој норми.

Комисија сматра да докторска дисертација мср Весне Николић представља важан допринос лексикологији и творби речи савременог српског језика и да спада у ред оних проучавања која покрећу научне дисциплине којима су посвећене.

IX. ПРЕДЛОГ:

Комисија предлаже да се кандидаткиња мср Весна Николић позове на усмену одбрану докторске дисертације *Паронимија у савременом српском језику*.

На поједине пропусте и мање недостатке, који су уобичајени пратилац овако обимних истраживања, Комисија ће имати прилику да укаже на усменој одбрани дисертације.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Др Рајна Драгићевић, редовни професор

2. Др Драгана Вељковић Станковић, редовни професор

3. Др Весна Ломпар, ванредни професор

4. Др Душанка Вујовић, ванредни професор